

נוח העבודה והשכר

1. קווי ההתפתחות העיקריים

בתשעת החודשים הראשונים של 1973 (להלן 1973/9) המשיכה להתקיים תעסוקה מלאה. במספר המועסקים ובתשומת העבודה (בהשוואה ל-1972) חל גידול מואט. שיעור האבטלה היה נמוך מאשר אי פעם (2.4 אחוזים ב-1973/9) לעומת 2.7 אחוזים ב-1972/9) ולעומת 3.3 אחוזים ב-1964). בשיעורי השכר חלה ב-1973/9 עלייה גדולה בשיעור של כ-25 אחוזים, התואמת את מצב התעסוקה המלאה המתקיים זו השנה השלישית ואת האינפלציה המתגברת בשנתיים האחרונות. האוכלוסייה הקבועה גדלה ב-1973 ב-3.1 אחוזים, שיעור נמוך במקצת מזה של 1972. מגמת העלייה בשיעור הריבוי הטבעי אצל היהודים אחרי מלחמת ששת הימים, כתוצאה מעלייה בשיעורי הילודה, נפסקה זמנית בסוף 1972 ובראשית 1973, נוסף על כך מורים נתונים ארעיים על גידול בהיקף הירידה שחל ב-1972 ונמשך ב-1973.

השינויים המתרחשים בתשומת העבודה מושפעים, בצד השינויים החלים בגודל האוכלוסיה, משיעור ההשתתפות, רמת האבטלה וממספר שעות העבודה למועסק. שיעור ההשתתפות נשאר יציב, ברמה של 50 אחוזים בקירוב מהאוכלוסייה בגיל העבודה. שיעור האבטלה ירד מ-2.7 אחוזים ב-1972/9) ל-2.4 אחוזים ב-1973/9). (הירידה מתרכזת אצל הנשים ומושפעת כולה מרמה נמוכה במיוחד ברביע השני של 1973. ברביעים האחרים אין שיעור האבטלה נופל מאלו שברביעים המקבילים ב-1972). מספר המועסקים המקומיים (לרבות עובדים מהשטחים בישראל) עלה ב-4.9 אחוזים לעומת עלייה של 6.6 אחוזים ב-1972. בתשומת העבודה הממוצעת למועסק ישראלי חלה ירידה של כ-2 אחוזים ב-1973/9) עקב ריבוי חלקם של העובדים חלקית והנעדרים זמנית מעבודתם מבין המועסקים.

בסך הכול גדלה ב-1973/9) תשומת העבודה הישראלית במשק, הנמדדת ע"י הגידול בסך שעות העבודה, בשיעור נמוך יחסית, 2.3 אחוזים. הגידול, שחל במספר העובדים מהשטחים (הגם שגם בו, כשלעצמו, חלה האטה), מעלה את שיעור הגידול בסך תשומת העבודה המקומית במשק הישראלי ב-1973 לכ-3.3 אחוזים בהשוואה לגידול של 6.6 אחוזים ב-1972.

לפי סקרי כוח אדם במיוחד התעסוקה בתעשייה ובשירותים הפיננסיים והעסקיים, ואילו בחקלאות היתה ירידה. בענפים אחרים היתה העלייה דומה לשיעור הגידול הכללי. בולט מנתונים אלו הגידול המתון בענף הבנייה בהשוואה לשנה שעברה (18 אחוזים ב-1972). מכלל תוספת המועסקים נטלה התעשייה קרוב למחצית. ראוי לציין, כי נתונים ממקורות אחרים (סקרי התעשייה, ביטוח לאומי) מורים על גידול נמוך יותר במידה ניכרת בתעסוקה בתעשייה: 3 אחוזים ואחוז אחד, בהתאמה. לאי התאמה זו בין הנתונים מהמקורות השונים יש משמעות, העלולה לחרוג מתחום התעשייה, שכן זו, כאמור, נטלה, לפי סקרי כוח אדם, כ-50 אחוזים מכלל תוספת המועסקים אם התעסוקה בה אכן עלתה בכ-10 אחוזים.

השכר לשכיר ב-1973/9) עלה בכ-25 אחוזים בהשוואה ל-1972/9) וזאת לאחר עלייה של כ-15 אחוזים ב-1972 בהשוואה ל-1971. בסך הכול עלה איפוא השכר בשנתיים 1972 ו-1973/9)

האוכלוסייה התעסוקה והשכר — נתונים עיקריים 1971 עד 1973

העלייה או הירידה השנתית הממוצעת כל שנה לעומת קודמתה (או לעומת התקופה הקודמת)			ממוצעים שנתיים (או רבעוניים)						
1973(9)	1973	1972	1973(3)	1973(9)	1972(9)	1973	1972	1971	
3.3	3.4	3.3	3,288.4	3,237.0	3,132.6	3,254.0	3,146.2	3,045.6	1. האוכלוסייה הממוצעת
3.6	3.6	3.4	2,278.0	2,236.8	2,159.3	2,247.1	2,169.1	2,097.2	2. האוכלוסייה בגיל העבודה
3.6	3.9	4.2	1,134.8	1,112.0	1,073.6	1,117.7	1,076.1	1,032.8	3. כוח העבודה האזרחי
—	—	—	49.8	49.7	49.7	49.7	49.6	49.2	4. שיעור השתתפות באהחים (2) : (3)
3.9	3.9	5.0	1,098.5	1,084.8	1,044.2	1,088.2	1,047.0	997.1	5. מועסקים ישראליים
4.4	3.9	5.7	802.8	817.4	782.7	818.3	787.2	744.5	6. שכירים ישראליים
									7. סך שעות עבודה בשבוע של מועסקים ישראליים (במיליוני שעות)
2.1	—3.3	6.3	35.1	42.9	42.0	40.9	42.3	39.8	8. מחפשי עבודה בלתי מועסקים ישראליים
—8.5	1.4	—18.5	36.3	26.8	29.3	29.5	29.1	35.7	9. שיעורי אבטלה באהחים (3) : (8)
—	—	—	3.2	2.4	2.7	2.6	2.7	3.5	10. מועסקים מהשטחים
24.2	17.0	55.0	49.6	65.1	52.4	61.3	52.4	33.8	11. סך מועסקים מקומיים (10) + (5)
4.9	4.6	6.6	1,148.1	1,149.9	1,096.6	1,149.5	1,099.4	1,030.9	12. משרות שכירים ישראליים *
3.1		3.0		895.6	868.3		867.6	842.0	13. משרות שכירים מקומיים **
3.7		3.9		942.5	909.5		909.3	875.3	14. שכר למשרת שכיר ישראלי (בלי תשלומים גילויים) בל"י ***
24.9		14.4		1,132	906		916	801	15. שכר למשרת שכיר מקומי (בלי תשלומים גילויים) בל"י **
25.4		14.2		1,107	883		892	781	16. ממוצע יומי של מובטלים מבוגרים (יחידות)
9.0		—20.7	1,048	822	754	879	744	938	

* משרות שכירים כוללות משרות חלקיות ונוספות.

** כולל המועסקים מהשטחים המוחזקים.

*** שכר ששולם בפועל, ולא שכר על בסיס מצטבר.

מקורות : שורה 1: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ירחון סטטיסטי לישראל, פברואר 1974.

שורות 2—9: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, פקרי כוח אדם בישראל.

שורה 10: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, פקרי משפחות כשטחים.

שורות 12—15: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ממקורות הביטוח הלאומי.

שורה 16: משרד העבודה, שירות התעסוקה.

לוח ט'-2

מקורות גידול האוכלוסייה הקבועה 1964 עד 1973

(אלפים)

	1973 ² (9)	1972 ⁽⁹⁾	1972	1971	1970	1969	1968	1967 ¹	1966	1965	1964
(1) האוכלוסייה הקבועה בתחילת התקופה	3,200.5	3,095.1	3,095.1	3,001.4	2,919.2	2,284.1	2,776.3	2,657.4	2,598.4	2,525.6	2,430.1
(2) סך הריבוי הטבעי	53.2	51.9	62.8	64.7	59.7	56.2	53.2	47.3	50.8	50.0	48.2
(3) שיעור הריבוי הטבעי	16.4	16.6	19.7	21.2	20.1	19.2	18.3	17.6	19.2	19.5	19.4
(4) שיעור הריבוי הטבעי אצל היהודים ³	13.3	13.9	16.7	18.0	16.9	16.2	15.9	14.9	16.1	16.2	16.1
(5) שיעור הריבוי הטבעי אצל החרדים ³	31.4	31.6	38.9	39.3	39.1	40.5	39.0	38.7	43.4	44.6	45.0
(6) עלייה ברוטו ⁴	36.3	35.8	50.0	31.2	24.8	26.6	21.0	14.5	16.0	31.1	55.0
(7) מזה עולים ⁵	31.3	31.1	43.4	26.1	21.2	24.9	20.7	14.5	16.0	31.1	55.0
(8) ירידה בטו ⁶	14.7	10.5	6.1	2.2	2.3	4.7	9.4	11.5	7.8	8.3	7.7

9	מאזן הגירה (8) — (6)	47.3	22.8	8.2	3.0	11.6	21.9	22.5	29.0	43.9	25.3	21.6
10	סה"כ הגידול (9) + (2)	95.5	72.8	59.0	118.9	64.9	78.1	82.2	93.7	106.7	77.2	74.8
11	האוכלוסייה הקבועה בסוף התקופה (10) + (1)	2,525.6	2,598.4	2,657.4	2,776.3	2,841.1	2,919.2	3,001.4	3,095.1	3,201.8	3,172.3	3,275.3
12	אחוז גידול שנתי (11)											
13	מזה: תרומת הריבוי הטבעי —	3.9	2.9	2.3	4.5	2.3	2.8	2.8	3.1	3.4	2.5	2.3
	אחוזים											
14	מזה: תרומת מאזן הגירה —	50.5	68.7	36.1	94.0	82.1	72.0	72.6	69.1	58.9	67.2	71.1
	באחוזים	49.5	31.3	13.9	6.0	17.9	28.0	27.4	30.9	41.1	32.8	28.9
15	עולים בכוח ⁸											
16	מאזן הגירה של העולים בכוח	—	—	—	—	—	5.0	4.9	3.5	1.8	1.0	0.5

(1) מסוף 1967 נכללת אוכלוסיית מזרח ירושלים בנתוני האוכלוסיה הקבועה של ישראל.

(2) נתונים ארעיים.

(3) לאלף נפש מהאוכלוסייה הממוצעת הקבועה המתאימה. שיעורי הריבוי הטבעי אצל הלא יהודים בשנים 1967—1969 אינם כוללים את מזרח ירושלים.

(4) עלייה ברוטו = עולים ישירים + תיירים משתקעים + עולים בכוח שהפכו לעולים + אזרחים עולים (ילדים של תושבים חוזרים) + איחוד משפחות במזרח ירושלים מאז 1968.

(5) עולים = עולים ישירים במעמד עולה וכן תיירים משתקעים, ששינו מעמדם לעולים.

(6) יורדים מצהירים + אזרחים ששהו בחו"ל 13 חודשים ויותר ולא חזרו — תוזרים (אזרחי ישראל שחזרו לארץ לאחר היעדרות של 13 חודשים ומעלה).

(7) ב-1967 נוספת אוכלוסיית מזרח ירושלים. היא הוכנסה בסעיף סך הכל של תגידול של האוכלוסייה כלי לתת חלוקה בשנית לפי ריבוי טבעי ומאזן הגירה.

(8) ב-1969 הוגדר יולה בכוח, אדם, הזכאי לאשרת עולה לפי חוק השבות ורוצה להיכנס לישראל ולשהות בה תקופה העולה על 3 חודשים. בפרעל, אלו הם תושבים ארעיים הבאים לבחון את

האפשרויות להשתקע בישראל. העולים בכוח אינם כלולים באוכלוסייה הקבועה.

מקורות: שורות 1—5; 9 הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ירחונים ושנתונים סטטיסטיים. שורות 6; 8 הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה סטטיסטיקה של עלייה, ירחונים סטטיסטיים ונתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה שלא מופיעו.

בכ-45 אחוזים. זוהי עליית שכר גבוהה, אך בהתחשב בהחשה הכללית בעלויות המחירים בעליית התוצר ובקיום תעסוקה מלאה מזה כמה שנים תואמת היא את המצופה. באשר לתהליך עליית השכר יש לציין שהוא נובע מהסכמי שכר שנחתמו בעיקר במחצית השנייה של 1972 (הסקטור הפרטי) והסכמים בסקטור הציבורי שנחתמו לרוב במשך 1973 אף שתחולתם מאפריל 1972. בשני הסקטורים כללו תשלומי השכר ב-1973 גם תשלומים רטרורי אקטיביים ל-1972. בינואר וביוני 1973 שולמו תוספות יוקר והן תרמו בקירוב 10 אחוזים לעלייה בשכר הממוצע ב-1973 (9) בהשוואה ל-1972 (9). העלייה הכוללת של כ-45 אחוז במשך השנתיים האחרונות משקפת איפוא את מלוא העלויות עליהן הוחלט במחצית השנייה של 1972 על סמך הסכמי השכר, אם מוסיפים לה את העלייה שנובעת מתוספות היוקר שניתנו ב-1973. כתוצאה מעליית המחירים המהירה הוחלט, זו הפעם הראשונה מאז 1965, לשלם תוספת יוקר גם באמצע השנה. עובדה שיטה חדשה, שלפיה הועלה שכר יסוד (עד לתקרה של 700 ל"י) לפי עליית המדד הממוצע בין ינואר-דצמבר 1972 לבין יולי 1972 — יוני 1973. שיטה זו אינה סובלת מהשפעות עונתיות, שהתקיימו בשיטה שנהגה לפני המיתון (השוואת שני חצאי שנה סמוכים), אולם היא נותנת משקל נמוך יותר מהשיטה הקודמת לשינויי המחירים בסוף התקופה.

2. האוכלוסייה וכוח העבודה

א. האוכלוסייה והעלייה

בסוף 1973 מנתה האוכלוסייה בישראל 3,302 אלף נפש; ב-3.2 אחוזים יותר מאשר בתחילת השנה. לאחר שבשנות המיתון חלה ירידה בשיעור הגידול של האוכלוסייה, עלה שיעור זה בהתמדה מאז 1969 עד הגיעו לשיא של 3.4 אחוזים ב-1972. ב-1973 נתהפכה המגמה והיתה ירידה בשיעור הגידול באוכלוסייה. התנודות בשיעורי הגידול באוכלוסייה מוסברות בעיקר בתנודות בעלייה. מספר העולים, נטו, החל לעלות אחרי המיתון עד לשיא של 43.9 אלף ב-1972. ב-1973 חלה ירידה במספר העולים, נטו, המוסבר בגידול מספר היורדים. הגידול בהיקף הירידה החל כבר ב-1972.

שיעור הריבוי הטבעי ירד אף הוא ב-1973 לאחר שהוא כבר ירד ב-1972 ובמיוחד אצל היהודים. שיעור הריבוי הטבעי אצל היהודים ירד בהתמדה מאז קום המדינה עד 1967. מאז מלחמת ששת הימים היתה בו מגמת עלייה קלה, שנמשכה עד 1971, — אז הגיע שיעור הריבוי אצל היהודים ל-18.0 לאלף נפש, כמו בסוף שנות החמישים. ב-1972 וב-1973 פסקה זמנית מגמת גידול זו, כנראה, בגלל מגיפת האדמת. במחצית השנייה של 1973 ניכרה חזרה למגמת הגידול בשיעור הילודה. אצל הלא יהודים התייצבו שיעורי הריבוי הטבעי ב-6 השנים האחרונות ברמה הקרובה ל-40 לאלף. זהו שיעור נמוך מאלו שהתקיימו לפני מלחמת ששת הימים.

ב. האוכלוסייה בגיל העבודה וכוח העבודה האזרחי

ב-1973 גדלה האוכלוסייה בגיל העבודה ב-3.6 אחוזים לעומת תשעת החודשים הראשונים של 1972. האוכלוסייה הממוצעת גדלה לעומת זאת ב-3.4 אחוזים בלבד. גם ב-1972 בהשוואה ל-1971 גדלה האוכלוסייה בגיל העבודה בשיעור רב מהאוכלוסייה הממוצעת. הסיבה העיקרית למגמה זו של גידול מהיר יותר באוכלוסייה בגיל העבודה היא שיעורי ילודה נמוכים מאלה שהתקיימו בסוף שנות החמישים.¹

¹ האוכלוסייה בגיל העבודה מוגדרת כבני 14 ומעלה, לפיכך מצטרפים לגיל העבודה כל שנה אלה שנולדו 14 שנה קודם. הואיל וירד שיעור הילודה, גדול יחסית מספר המצטרפים לאוכלוסייה בגיל העבודה ממספר המצטרפים לאוכלוסייה כולה.

לוח ט' - 3

שיעורי השתתפות בכוח העבודה האזרחי בישראל לפי גיל ומין,
1965 עד 1973 *

(אחוזים)

65+	64—55	54—35	34—18	17—14	כל הגילים	
						סך הכול
22.3	58.8	62.8	57.0	32.8	52.8	1965
23.8	57.9	63.4	58.1	31.3	53.1	**1966
21.4	55.4	62.1	54.8	26.9	50.4	1967
18.3	54.9	62.3	55.1	28.3	50.3	1968
20.2	56.6	63.1	53.9	25.2	50.1	1969
19.5	55.1	62.8	53.2	22.8	49.3	1970
18.8	55.5	62.9	53.6	21.1	49.2	1971
18.2	54.4	63.7	54.4	21.6	49.6	1972
18.9	54.6	63.5	55.1	20.4	49.7	1973
17.9	54.5	63.7	54.5	22.3	49.7	(9) 1972
18.4	54.9	63.1	55.3	20.5	49.7	(9) 1973
20.2	53.7	64.8	54.4	20.1	49.8	(3) 1973
						גברים
39.7	91.0	96.4	76.2	38.1	76.1	1965
41.1	90.3	96.5	76.1	36.0	75.5	1966
37.1	88.1	95.4	71.7	30.7	72.1	1967
32.6	86.5	95.3	72.5	32.4	71.8	1968
35.0	89.0	95.4	68.6	29.2	70.4	1969
33.8	88.5	94.9	66.7	27.3	69.2	1970
33.2	87.8	94.7	66.8	25.1	68.8	1971
31.4	86.2	94.7	67.3	25.3	68.5	1972
32.6	86.2	93.9	67.7	24.2	68.3	1973
30.7	86.3	94.6	67.4	26.2	68.6	(9) 1972
31.8	86.5	94.1	68.3	24.1	68.5	(9) 1973
34.9	85.1	93.3	65.8	24.7	67.6	(3) 1973
						נשים
(6.0)	22.9	30.9	37.5	27.1	29.4	1965
(6.7)	23.5	32.2	39.6	26.3	30.6	**1966
(5.6)	21.2	31.0	37.2	23.0	28.6	1967
(4.5)	21.6	31.5	37.2	24.0	28.8	1968
(5.7)	23.0	33.1	38.7	21.0	29.7	1969
(5.0)	22.1	32.8	39.1	18.1	29.3	1970
(4.9)	23.3	33.2	40.0	16.8	29.8	1971
(5.5)	22.9	34.8	41.0	17.6	30.8	1972
5.5	24.1	35.2	42.1	16.3	31.3	1973
5.4	23.1	34.8	41.2	18.0	30.9	(9) 1973
5.2	24.5	34.2	41.2	16.7	31.0	(9) 1973
6.3	22.8	38.3	42.6	15.2	32.2	(3) 1973

* החל ב־1968 כולל את ירושלים המזרחית.

** הנתונים לגבי 1966 הינם בלתי מתוקנים. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה פירסמה תיקון לשיעור השתתפות הכללי, אך הואיל והתיקון לא נעשה לכל קבוצות הגיל בנפרד, מופיעים לגבי 1966 נתונים בלתי מתוקנים.

שיעורי השתתפות בכוח העבודה האזרחי בישראל לפי גיל ומין,
1965 עד 1973
(אחוזים)

65+	64—55	54—35	34—18	17—14	כל הגילים	
התפלגות האוכלוסייה בגיל העבודה — לפי קבוצות גיל						
10.3	11.8	28.5	38.1	11.3	100	1972
10.5	11.4	28.4	38.5	11.2	100	1973
10.2	11.9	28.5	38.1	11.3	100	(9) 1972
10.5	11.5	28.4	38.4	11.2	100	(9) 1973
10.7	11.3	28.4	38.5	11.1	100	(3) 1973

ה מק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, נתונים שלא פורסמו.

מספר השייכים לכוח העבודה האזרחי עלה ב-3.9 אחוזים ב-1973, בהשוואה לתקופה המקבילה אשתד. שיעור ההשתתפות היה ב-1973 באותה רמה כמו ב-1972 — 49.7 אחוזים. הואיל ומספר השייכים לכוח העבודה כולל גם את הנעדרים זמנית מעבודתם ולפיכך הוא כולל ברביע האחרון את המגויסים יש עניין לדון בתשעת החודשים הראשונים של השנה בנפרד. ב-1973 (9) עלה מספר השייכים לכוח העבודה ב-3.6 אחוז בהשוואה לתקופה המקבילה ב-1972. שיעור ההשתתפות ב-1973 (9) היה 49.7 אחוזים, כמו ב-1972 (9).

לאחר הירידה הדרסטית בשיעור ההשתתפות ב-1967 לא התאושש שיעור זה, והוא נע סביב 50 אחוזים — לפני כן הוא נע סביב 53.5 אחוזים; הסיבות לירידה זו נסקרו בהרחבה בדוחות קודמים. ב-1973 נמשכה המגמה ארוכת הטווח של ירידה בשיעור ההשתתפות של הגברים ועלייה בשיעור ההשתתפות של הנשים. בשנים 1971 ו-1972 ניתנו לנשים עובדות הקלות במסים. ב-1973 (9) פעלה, כנראה, בכיוון הגדלת שיעור ההשתתפות גם הירידה בשיעור הבלתי מועסקות בקרב הנשים, שכן הניסיון מלמד, שכלל שגוברים הסיכויים למצוא עבודה כן גדלה הנכונות לצאת לשוק העבודה. השינוי בהרכב הגילים, שחל ב-1973 (9) בהשוואה לתקופה המקבילה ב-1972 וכן בין 1972 ל-1973 לא היה בו כדי לשנות את שיעור ההשתתפות. בקבוצת הגילים 14—17 נמשכה מגמת הירידה בשיעור ההשתתפות. כן חלה ירידה קטנה יחסית בשיעור ההשתתפות בקבוצת הגילים 35—54. לעומת זה עלה שיעור ההשתתפות בקבוצות הגילים האחרות.

3. התעסוקה

מספר המועסקים הכולל במשק הישראלי היה ב-1973 (9) גבוה בכ-5 אחוזים מזה שבתקופה המקבילה ב-1972, (מספר המועסקים הישראליים גדל ב-3.9 אחוזים בהתאמה). אלו שיעורים נמוכים לעומת השנה הקודמת — אז הגיע הגידול ל-6.6 — אך הם גבוהים לעומת שנים קודמות. ההאטה בתשומת העבודה בולטת יותר — 3.3 אחוזים ב-1973 (9) לעומת 6.6 ב-1972 (9) — והיא נובעת מירידה בשיעור 2 אחוזים במספר שעות העבודה למועסק. הירידה בשעות עבודה למועסק קשורה בגידול משקלם של העובדים חלקית והנעדרים זמנית מתוך סך תוספת התעסוקה. בין 1972 (9) ל-1973 (9) הגיע חלקם של העובדים עבודה מלאה לכ-30 אחוז בלבד מסך התוספת לעומת 75 אחוז בסך התעסוקה (ראה לוח ט' 5).

גם השנה נמשכה קליטת עובדים מהשטחים בישראל — מספרם עלה ב-24 אחוזים ב-1973 (9) והסתכם בכ-65 אלף עובדים. עובדים אלה הינם כשליש מכלל כוח העבודה בשטחים וכ-6 אחוזים מסך המועסקים במשק הישראלי.

המועסקים בישראל לפי הענף הכלכלי, 1972 ו-1973 (9)

התפלגות סך מועסקים המועסקים המקומיים בין הענפים		התפלגות סך מועסקים מקומיים לפי ענפים (9)1973	העלייה או הירידה (—) השנתית הממוצעת במועסקים לעומת התקופה המקבילה בשנה הקודמת				מועסקים — (9)1973 *		
בין הענפים			ישראלים		מקומיים		ישראלים	מקומיים	
1972	(9)1973		1972	(9)1973	1972	(9)1973	1972	(9)1973	
(אחוזים)		(אחוזים)	(אחוזים)		(אלפים)		(אלפים)		
5.6	—10.5	8.0	—6.5	—1.1	—5.7	4.1	80.1	92.5	חקלאות, ייעור ודיג
19.3	48.8	24.5	9.5	3.8	10.2	5.4	269.6	281.2	תעשייה (כריה וחרושת)
—3.4	3.2	0.9	19.5	—20.0	19.5	—20.0	10.4	10.4	חשמל ומים
28.6	10.9	11.4	—2.5	12.7	4.6	18.5	97.1	131.2	בנייה ועבודות ציבוריות
16.8	8.2	12.4	2.4	8.6	3.2	9.0	140.4	143.1	מסחר, שירותי אוכל ואירוח
4.5	1.3	6.8	1.2	4.0	0.9	4.1	77.2	77.9	תחבורה אחסנה וקשר
5.4	13.7	5.8	12.2	6.5	12.2	6.5	67.2	67.2	פיננסים ושרותים עסקיים
17.8	24.4	23.4	5.1	4.8	5.1	5.0	266.9	268.8	שירותים ציבוריים
5.4	—	6.8	—1.0	4.7	—	5.0	75.9	77.6	שירותים אישיים
100	100	100	3.9	5.0	4.9	6.6	1,084.8	1,149.9	סך הכול

* ה"לא ידוע" בסקרי כוח אדם הישראלים פולגו בין הענפים לפי הפרופורציות של הידועים. מועסקים מהשטחים בישראל שנרשמו בענף חשמל ומים, שירותים פיננסיים, אישיים ואחרים הוכנסו כאן (כמו בשנים קודמות) בענף שירותים אישיים.
ה מקור: מועסקים ישראלים — הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, סקרי כוח אדם. מועסקים מהשטחים — הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, סקר משמחות בשטחים.

כוח העבודה והמועסקים

ס ה " כ									
ש"יכ"ם לכוח העבודה	סה"כ המועסקים	מלא	חלקית	נעדרים זמנית	מובטלים	% אבטלה	ש"יכ"ם לכוח העבודה	סה"כ המועסקים	מלא
(9)1972	1,073.4	1,044.1	807.2	172.0	64.9	29.3	738.8	721.3	611.6
(9)1973	1,112.0	1,084.8	819.1	191.1	74.6	27.2	763.8	746.4	620.9
1972									
1	1,059.1	1,033.8	815.7	167.3	50.8	25.3	730.0	713.5	616.8
2	1,072.6	1,041.8	785.4	201.2	55.2	30.8	734.0	715.9	591.5
3	1,088.6	1,056.8	820.5	147.5	88.8	31.8	752.5	734.6	626.6
4	1,084.2	1,055.8	827.3	176.4	52.1	28.4	749.1	732.9	627.3
1973									
1	1,098.8	1,072.1	839.0	180.4	52.7	26.7	750.7	733.4	629.6
2	1,107.8	1,085.4	821.1	205.0	59.3	22.4	761.6	746.7	622.3
3	1,129.5	1,096.9	797.2	188.0	111.7	32.6	779.2	759.1	610.8
4	1,134.8	1,098.5	630.4	215.2	252.9	36.3	766.7	746.1	436.4
(9)1973									
(9)1972	3.6	3.9	1.5	11.1	15.0	-7.2	3.4	3.5	1.5
התפלגות									
(9)1972	100.0	97.3	75.2	16.0	6.1	2.7	100.0	97.6	82.8
התפלגות תוספת כוח העבודה									
ב"1973(9)	100.0	105.4	30.8	49.5	25.1	-5.4	100.0	100.4	37.2

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, סקר כוח אדם.

לפי סקרי כוח אדם כמחצית מתוספת המועסקים נקלטה בתעשייה — כשהתעסוקה בענף זה גדלה בכ-10 אחוזים — וכ-38 אחוזים נקלטו בשרותים הציבוריים והעסקיים (ראה לוח ט"ד). נתונים ממקורות אחרים (דיווחי מעבידים לביטוח הלאומי ולמדור התעשייה בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה) מורים על גידול בשיעור אחוז אחד עד 3 אחוזים בלבד במספר השכירים בתעשייה. שיעור האבטלה, כפי שהוא נמדד בסקרי כוח אדם, הגיע ב-1973(9) לרמה נמוכה ללא תקדים — 2.4 אחוזים לעומת 2.7 אחוזים ב-1972. נתונים אחרים על שוק העבודה — נתוני שירות התעסוקה מורים על ירידה במספר ההזמנות לעובדים ובמספר ההזמנות שלא סופקו ב-1973(9), אך היקף פרסום ביקוש לעובדים באמצעות מודעות בעתונות המשיך לעלות גם ב-1973(9) (ראה לוח ט"ו). הערכת ההתפתחות בשוק העבודה בשנתיים האחרונות איננה חד משמעית, כפי שניתן לראות מהנתונים המובאים לעיל ומנתונים נוספים שידונו להלן. אינדיקטורים אחדים מורים על החרפת לחצי הביקוש לעובדים, ואילו אחרים — על התיצבות ואף על הקלה מסוימת בלחצי הביקוש לעובדים במהלך 1972—1973. פרוץ המלחמה באוקטובר מקשה גם הוא על האבחנה, שכן נקטעה רציפות המגמות. נראה, שבשנים 1972 ו-1973 נתקיימה בשוק העבודה רמה גבוהה של תעסוקה ברמה נמוכה של אבטלה כשהאינדיקטורים, שהצביעו בשנים קודמות בצורה ברורה על החרפת לחצי הביקוש בשוק העבודה, מצביעים בשנים אלו על התפתחויות בלתי אחידות.

1972—1973

נ ש י ם							נ ב ר י ם			
חלקית	נעדרים זמנית	מובטלים	% אבטלה	שייכים לכוח העבודה	סה"כ המועסקים	מלא	חלקית	נעדרים זמנית	מובטלים	% אבטלה
69.8	39.9	17.5	2.4	334.6	322.8	195.6	102.2	25.1	11.8	3.5
80.2	45.3	17.4	2.3	348.2	338.4	198.3	110.9	29.2	9.8	2.8
61.2	35.5	16.5	2.3	329.1	320.3	198.9	106.1	15.3	8.8	2.7
88.8	35.6	18.1	2.5	338.6	325.9	193.9	112.4	19.6	12.7	3.8
59.5	48.5	17.9	2.4	336.1	322.2	193.9	88.0	40.3	13.9	4.1
68.7	36.9	16.2	2.2	335.2	322.9	200.0	107.7	15.2	12.2	3.6
66.9	36.9	17.3	2.3	348.1	338.7	209.5	113.5	15.8	9.4	2.7
85.9	38.5	14.9	2.0	346.2	338.7	198.6	119.2	20.7	7.5	2.2
87.8	60.5	20.1	2.6	350.3	337.8	186.5	100.1	51.2	12.5	3.6
85.0	224.7	20.6	2.7	368.1	352.4	194.0	130.2	28.2	15.7	4.3
14.9	13.5	-0.6		4.1	4.8	0.4	8.5	16.3	-17.0	
9.5	5.4	2.4		100.0	96.5	8.5	30.5	7.5	3.5	
41.6	21.6	-0.4		100.0	114.7	19.9	64.0	30.2	-14.7	

על רקע החשת האינפלציה, הגידול הניכר בגירעון במאזן התשלומים וההאטה בגידול התוצר ניתן, לכאורה, לפרש את הגידול המתון בתשומת העבודה ואת הירידה בשיעור האבטלה (שיעור שהיה נמוך מאוד בלאו הכי) כראיה ברורה למיצוי עתודות כוח האדם במשק בשעה שהביקוש לעובדים הולך וגובר. מכאן ניתן היה לשער שהחרפת המחסור בעובדים היא שתרמה להאטה בגידול התוצר, לגידול הפער במאזן התשלומים ולגידול הרב בשכר — 25 אחוזים בשכר למשרת שכיר ב־1973 (9). אולם הנתונים שיובאו להלן מצביעים שאין התמונה המצטיירת לגבי שוק העבודה חדה די צרכה.

שיעור הבלתי מועסקים הגיע ל־2.4 אחוזים ב־1973 (9) בהשוואה ל־2.7 אחוזים ב־1972 (9); בשיא הגיאות בשנות ה־60 היתה הרמה השנתית הנמוכה ביותר 3.3 אחוזים (1964). הרמה הנמוכה המוחלטת של שיעור זה ב־1973 (9) והירידה בו לעומת השנה הקודמת מצביעים, לכאורה, על מחסור חריף הולך וגובר בעובדים. ואולם, לגבי הרמה המוחלטת ספק אם שיעור האבטלה בשנות ה־60 יכול לשמש כאמת מידה. למן המיתון ואילך חלו בתחום העבודה שינויים מבניים, שפעלו לצמצום ניכר בגרעין הקשיח של האבטלה. עם שינויים אלה נמנים: ירידת שיעור ההשתתפות אצל גברים, בעיקר בקבוצות הגיל הקיצוניות, מקטינה ישירות את שיעור האבטלה הכללי משום שבקבוצות אלו שיעור האבטלה גבוה מאשר השיעור הכללי. נוסף על כך יש, בנראה, לירידה בשיעורי ההשתתפות השפעה על שיעורי האבטלה הספציפיים של קבוצות אלו; שכלול שוק העבודה

אינדיקטורים להיקף התעסוקה, 1970 עד 1973

נתונים מגוכי עונתיות		נתונים מקוריים	
מדדי הזמנות של סופקו	מדדי הזמנות של סופקו	מדדי הזמנות של סופקו	מדדי הזמנות של סופקו
ממוצע שנתי	רביע ראשון	רביע שני	רביע שלישי
100.9	100.0	93.8	100.9
107.3	100.0	101.5	103.5
13.6	12.8	13.9	13.2
97.4	100.0	97.4	100.0
101.7	100.0	103.7	106.9
24.0	23.0	24.5	24.6
96.2	100.0	102.7	97.7
103.6	100.0	98.1	108.6
101.5	100.0	101.2	101.9
100.4	100.0	100.3	98.2
103.2	109.0	103.2	103.2
124.1	109.0	124.1	103.2
14.6	109.0	14.6	103.2
92.0	109.0	92.0	103.2
96.2	109.0	96.2	103.2
72.1	112.7	79.5	105.4
20.8	112.7	20.4	105.4
56.8	112.7	179.0	105.4
139.3	112.7	179.0	105.4
106.4	112.7	179.0	105.4
104.1	109.7	140.4	103.4
139.4	109.7	140.4	103.4
68.6	109.7	16.4	103.4
21.6	109.7	16.4	103.4
78.9	109.7	84.0	103.4
84.0	109.7	84.0	103.4

104.7	104.9	130.3	57.1	21.8	73.8	77.6	19.1	171.1	115.2	רביע שני
107.8	108.1	129.4	53.7	20.4	71.9	81.0	21.2	190.0	115.3	רביע שלישי
106.1	108.4	158.1	47.7	19.5	63.9	75.5	24.9	214.6	110.7	רביע רביעי
112.1	113.4	153.7	45.0	19.8	65.8	76.5	23.9	212.8	114.3	1972 ממוצע שנתי
109.0	111.4	139.8	45.6	21.5	68.6	73.3	26.1	234.7	115.4	רביע ראשון
113.9	113.2	168.2	48.1	19.3	67.7	80.7	21.8	196.0	115.3	רביע שני
113.9	114.6	144.9	47.0	21.2	68.5	84.1	22.5	201.4	115.1	רביע שלישי
111.5	114.5	161.9	39.3	17.2	58.4	78.0	25.3	219.3	111.5	רביע רביעי
112.3	113.1	151.0	46.9	20.7	68.3	76.0	23.6	210.7	115.3	1972 ממוצע(9)
116.6	118.6	176.9	50.4	15.3	45.3	67.9	22.3	173.8	100.2	1973 ממוצע(9)
¹ 114.9	¹ 116.7	¹ 175.4	¹ 48.9	¹ 14.8	¹ 44.8	¹ 69.4	22.9	182.6	102.5	רביע ראשון
118.9	119.0	174.3	52.2	15.7	45.4	66.7	21.8	163.8	96.7	רביע שני
116.1	120.2	181.0	50.1	15.5	45.7	67.6	22.2	175.0	101.3	רביע שלישי
	118.5	81.7	60.8	20.0	61.7	12.1	23.1	161.9	90.0	רביע רביעי

* החלוקה היא בין הנתונים מנוכי העונתיות ולא בין המדדים.
הערה: כל נתוני שירות התעסוקה מתייחסים למבוגרים בלבד.
(1) מינואר 1973, סדרות חדשות עקב הנהגת חוק ביטוח אבטלה.
מקורות: טורים 1-7: משרד העבודה, שירות התעסוקה.
טור 8: איגוד המפרסמים.
טורים 9, 10: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

ע"י תיאום בין לשכות התעסוקה לאיזון היצעים וביקושים בין אנוריים; טיפול מיוחד במתנספים חדשים לכות העבודה — הכשרה מקצועית מוקדמת לחילים משתחררים ולעולים חדשים, מסגרות מעבר (אולפנים ומעונות קליטה), קרנות לעידוד תעסוקת עולים ועוד. לאור אלה, לא ניתן לטעון בודאות שרמת אבטלה של 2.4 אחוזים ב-1973 (9) מבטאת, בהכרח, מיצוי רב יותר של כוח העבודה מרמת אבטלה של 3.3 אחוזים ששררה בגאות של שנות הששים. באשר לירידה בשיעור האבטלה מ-2.7 אחוזים ב-1972 (9) ל-2.4 אחוזים ב-1973 (9) — קשה לייחס לכך משמעות יתירה. שכן הירידה מתרכזת אצל הנשים, והיא חלה כולה ברביע השני של השנה, ואילו ברביעים האחרים שיעור האבטלה דומה ואף עולה על השיעורים ברביעים המקבילים ב-1972 (ראה לוח ט"ו). עם זאת, ניתן לומר במידה רבה של ודאות שבשנתיים אלו, כחטיבה אחת, היה שוק העבודה לחוץ יותר מאשר ב-1971 בה היה שיעור האבטלה 3.5 אחוזים.

הירידה בשעות העבודה למועסק אף היא מעוררת תמיהה ופתוחה לפירושים שונים. במבט ראשון מוסבר משקלם המכריע של עובדי עבודה חלקית והנעדרים זמנית בתוספת התעסוקה בין 1972 (9) ל-1973 (9) במיצוי פוטנציאל העובדים תוך הזדקקות גוברת לעובדים שוליים. אולם עיון בנתונים הרבעוניים מגלה, שבמהלך 1973 גדל מספרם של העובדים חלקית ושל הנעדרים זמנית לא בנוסף על העובדים עבודה מלאה אלא על חשבון אלה שעבדו בראשית 1973 עבודה מלאה. ניתן לטעון, שעם עליית רמת החיים מעדיפים עובדים רבים לצמצם את שעות עבודתם, אך סביר מאוד שצמצום זה בתשומת העבודה למועסק נבע מהאטה בביקוש לעובדים בחלק מהענפים (תירות, תחבורה, ענפי תעשייה המייצרים לצריכה בטחונות). בהקשר זה יש לציין, כי במדדי התעשייה לא נמצא קשר בין שיעור גידול הייצור בענפים השונים לבין גידול תשומת העבודה לשכיר, או גידול השכר לשכיר.

נתוני שירות התעסוקה (לוח ט"ו-6) מעידים, לכאורה, על התייצבות ואף החלשה בלחצי הביקוש לעובדים ב-1972 וב-1973 לאחר עלייה מהירה בשנים הקודמות. גם במקרה זה ייתכן, כי הצמצום במספר ההזמנות לעובדים גובע דווקא מהתייאושות מעסיקים מהשגת עובדים דרך לשכות התעסוקה. (השערה זו, אגב, נדחית בתוקף ע"י מנהלי לשכות שירות התעסוקה). פרסום מודעות ביקוש לעובדים בעתונות, שהוא אמצעי משלים לגיוס עובדים, המשיך לעלות גם ב-1973 הגם שביעור נמוך מאשר בשנים קודמות. שוב, אין זה ברור האם גידול זה בפרסום משקף מגמה של השנים האחרונות להזדקק לפרסום בעתונות ועד כמה הוא משקף הגברה ממשית בביקוש לעובדים.

סיכומו של דבר, ניתן לקבוע, כי בשנתיים 1972 ו-1973 נתקיימה תעסוקה מלאה, עם רמה נמוכה של אבטלה שהמשק לא ידע כדוגמתה, אולם מגמות ההתפתחות בשוק העבודה לא היו אחידות: לצד ענפים שייצורם התרחב במהירות, כגון טקסטיל והלבשה, היו ענפים שהתרחבו מעט ואף ירדו — כגון בנייה, תירות, מכונות, כרייה וחציבה וגייר ומוצריהם — כך ייתכן, שלצד קליטת עובדים נוספים ואף מחסור בסוגים מסוימים ע"י חלק מהענפים במשק הייתה תעסוקה בלתי מלאה והחלשה בביקוש לעובדים בענפים אחרים.

4. השכר

א. התפתחות השכר

השכר לשכיר (ללא תשלומים נלווים) עלה בתשעת החודשים הראשונים של 1973 בהשוואה לתקופה המקבילה ב-1972 בכ-25 אחוזים. מדד המחירים לצרכן עלה באותה תקופה ב-18.5 אחוזים, כך שהשכר הריאלי לשכיר עלה ב-5.5 אחוזים. מתוספת התשלומים הנלווים מתקבלת תמונה דומה. זוהי עלייה גבוהה במידה ניכרת מעליית השכר, שאירעה ב-1972 ושהסתכמה בכ-14 אחוזים. ההחשה בעליית השכר ב-1973 בהשוואה ל-1972 מוסברת בעיקר בהחשה בעלויות המחירים

ובדחיות חתימת הסכמים, שתחולתם ראשית 1972, וביצועם, כולל תשלומים רטרואקטיביים ל-1973. שיעורי עליות השכר בענפים השונים היו דומים.

אין זה ברור כיצד השפיע הנוהג לשלם שכר באמצעות הוצאות על מנת לעקוף את חוק מס ההכנסה על שיעור עליית השכר. תשלומים אלו, כגון: אחזקת רכב, דמי ייצוג, סובסידיה באמצעות הלוואות וזולות, החזקת טלפון, קצובת נסיעה, ספרות מקצועית, דמי כלכלה ותשלום חשבונות אש"ל, נסיעה לחו"ל, הגיעו לסכומים גדולים, אך אין לדעת אם העלייה בהם שונה משיעור עליית השכר הישיר. גידול רכיב ההוצאות בשכר פוגע ברווחת האובלוסייה בכך שהוא ניתן, ברוב המקרים, בעין. הדבר גורם לכך, שהערך של לירה הוצאה למשק קטן יותר לפרט.

ב. מדיניות השכר ותוספת היוקר

שנת 1973 היא השנה השנייה, שנכללה בהסכם המסגרת לשנים 1972 ו-1973. בגלל המשא ומתן המתמשך, שהוחל בו ב-1972 ושהסתיים בסוף 1972 ובחלק מהמקרים אף ב-1973, שולמו ב-1973 תשלומים רטרואקטיביים לשנה הקודמת. הסכם המסגרת קבע עלייה בשיעור 6 אחוזים בשכר היסוד העלאת שכר המינימום ותשלום תוספות יוקר. ואולם הסכם המסגרת לא נקבע כמסגרת מחייבת, ובהסכמים הקיבוציים השונים, שנחתמו במשך 1972, נקבעו עליות שכר בסדרי גודל של 30 אחוזים ומעלה לשנתיים 1972-1973. על זאת יש להוסיף את תוספות היוקר ל-1973. עליית השכר בפועל בשנתיים 1972-1973 אינה חורגת איפוא מגבולות ההסכמים ותוספות היוקר. נראה, שההסכמים קלעו במידה רבה לעליות השכר שנתבקשו ממצב התעסוקה ומעליות רמת המחירים הכללית.¹ אף כי בשנתיים 1972 ו-1973 חלו התפתחויות בכיוונים ובעוצמות שונות בביקוש לעובדים בין הענפים השונים לא נמצא קשר בין גובה עליית השכר לבין עוצמת הביקוש היחסית לעובדים.

לפי הסדר תוספת היוקר שולמה בינואר 1973 תוספת יוקר בשיעור 14.3 אחוזים משכר היסוד (עד לתקרה של 700 ל"י לחודש).

בגלל עליית המחירים המהירה נוצרה דרישה, זו הפעם הראשונה מאז תקופת המיתון, לחרוג מן הנוהל המקובל, לשלם תוספת יוקר אחת לשנה, ולשלמה גם באמצע השנה. עובדה שיטה, שלפיה תשלום תוספת יוקר ביולי, בהתאם לעלייה בין המדד הממוצע של 1972 לבין המדד הממוצע בשנה המתחילה ביולי 1972 והנגמרת ביוני 1973. שיטה זו שונה מהשיטה שהיתה נהוגה עד 1965. אז חושבה עליית המחירים בין שני חצאי שנה ושולמה תוספת יוקר פעמיים בשנה. הסיבה למעבר לשיטה החדשה היא ניסיון להתגבר על השפעות עונתיות, המתבטאות בשינויי מחירים בין חצאי השנה. החיסרון של השיטה החדשה לעומת הקודמת הוא בכך, ששינויי המחירים, הסמוכים לסוף התקופה מקבלים בשיטה החדשה משקל נמוך יותר בחישוב שינויי המדד. כאשר יש התגברות בקצב עליית המחירים, למשל, תשלום בשיטה החדשה תוספת יוקר קטנה מאשר בשיטה הישנה. ואילו בעת ריסון המחירים יהיה הפיצוי גבוה יותר ותרומו לעליית המחירים עצמה תהיה גדולה יותר.

תוספת היוקר, ששולמה ביולי 1973 היתה 10.5 אחוזים משכר היסוד. בינואר 1974 שולמה תוספת יוקר חדשה בהתאם לעליית המדד הקובע בתקופה יולי 1972 — יוני 1973 בשיעור של 14.8 אחוזים, ובפברואר 1974 שולמה מקדמה על חשבון תוספת היוקר באמצע 1974 בסך 6 אחוזים (בעקבות קיצוץ הסובסידיות).

הסדר תוספת היוקר בצורתו הקיימת סובל ממספר מגבלות חמורות. ההשפעה הגלומה במג-

¹ ניסיון לחוות עליית השכר בשנים 1972 ו-1973 (9) לפי קשרים, שנמצאו בשנים קודמות בין שיעור השינוי בשכר לשיעור השינוי השוטף במחירים, לרמת האבטלה בפיגור וחלקם של העובדים מהשטחים בסך התעסוקה בישראל, מראה, כי ב-1972 פיגור העלייה בשכר בפועל בכ-2 אחוזים אחר העלייה החזויה בשכר וב-1973 היו שיעורי הגידול זהים.

לוח ט' ז

משרות שכירים ושכר למשרת שכיר לפי הענפים

1972 (9) ו-1973 (9)

משרות שכירים 1973		העלית או הירידה במשרות שכירים בין 1972 (9) לבין 1973 (9)		התפלגות תוספת השכירים בין 1972 (9) 1973 (9)		שכר למשרת שכיר 1973 (9)		העלייה או הירידה בשכר למשרות שכיר בין 1972 (9) ל-1973 (9)	
מקומיים	ישראליים	מקומיים	ישראליים	מקומיים	ישראליים	מקומיים	ישראליים	מקומיים	ישראליים
(אלפים)	(אחוזים)	(אחוזים)	(ל"י)	(אחוזים)	(ל"י)	(אחוזים)	(ל"י)	(אחוזים)	(ל"י)
32.6	28.4	—16.4	—12.6	—19.4	—15.2	667.8	701.4	29.7	26.7
251.0	236.4	2.6	0.7	19.1	5.9	1,051.1	1,088.3	23.5	24.7
10.4	10.4	6.1	6.1	1.8	2.2	1,839.0	1,839.0	21.6	21.6
90.6	68.4	2.5	—0.1	6.7	—0.4	986.6	1,126.3	24.0	28.2
75.8	73.5	2.8	1.8	6.4	4.8	963.0	983.1	20.6	21.6
61.8	61.3	2.8	3.4	5.1	7.4	1,699.0	1,643.8	27.3	26.9
70.4	70.4	9.5	9.5	18.5	22.6	1,329.4	1,329.4	25.5	25.5
312.5	310.3	6.6	6.6	58.8	70.8	1,124.0	1,130.1	25.5	25.7
37.4	36.1	2.7	1.4	3.0	1.9	686.1	693.1	27.7	27.8
942.5	895.2	3.6	3.1	100	100	1,107.0	1,138.6	25.4	25.6

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ממקורות הביטוח הלאומי.

התפלגות המועסקים מהשטחים העובדים בישראל לפי ענפים וחלקם בסך
 המועסקים המקומיים באותם ענפים, 1970 עד 1973
 (אחוזים)

	חלקם בסך המועסקים המקומיים לפי ענף							התפלגות לפי ענף						
	1970	1971	1972	1973	1972	1973	(9)1972	1970	(9)1973	(9)1972	1973	1972	1971	1970
חקלאות	5.5	8.1	12.7	12.7	12.6	13.4	10.2	24.3	22.2	23.3	19.3	23.7	19.1	19.8
תעשייה	1.0	2.0	3.5	3.9	3.5	4.1	3.4	11.7	14.8	17.4	18.1	17.1	17.8	19.3
בנייה	12.2	16.7	20.7	24.8	20.6	26.0	20.8	54.3	52.3	49.8	51.7	49.3	52.3	49.6
שאר הענפים	0.4	0.6	0.8	1.0	0.8	1.1	0.9	9.7	10.7	9.5	10.9	9.9	10.8	11.3
סך הכול	2.1	3.3	4.8	5.3	4.8	5.7	4.3	100	100	100	100	100	100	100
סך הכול באלפים	893.8	1,030.9	1,099.4	1,149.5	1,096.6	1,149.9	1,148.1	20.6	33.8	52.4	61.3	52.4	65.1	49.6

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, סקרי כוח אדם בישראל וסקרי משפחות בשטחים.

בלות אלה היא גדולה. רוב מגבלות אלה נדונו בהרחבה במסגרת הועדה לבחינת הסדר תוספת היוקר שפרסמה מסקנותיה ב-1966 והן נוגעות במיוחד לתהליכים הכלכליים שארעו ב-1973 ובתחילת 1974.

מגבלה ראשונה נובעת מכך, שהפיצוי הניתן באמצעות תוספת היוקר הוא עבור עליית המחירים לצרכן. לרבות עליית מחירי יבוא ישיר ועקיף. יוצא, שהסדר תוספת היוקר מבטיח פיצוי אוטומטי על עליית מחירים בחו"ל או על עליית מחירים כתוצאה ממדיניות בתחום מאזן התשלומים של הממשלה. באופן דומה מבטיח ההסדר הקיים פיצוי אוטומטי כנגד הגדלת מסים עקיפין או הקטנת סובסידיות, ובכך הוא מחליש את יכולת הממשלה לפעול בתחומים אלה. ב-1973 התגברה עליית מחירי היבוא ובפברואר 1974 צומצמו הסובסידיות במידה רבה. הדבר מגדיל את האפקטיביות של מגבלות הסדר תוספת היוקר.

אם יהיה צורך לעצור את התהליך האינפלציוני ע"י ריסון העלייה בביקוש המצרפי, יש להבטיח, שהלחצים לעליית מחירים הגלומים בתוספת היוקר לא יצאו מן הכוח אל הפועל.

מערכת נוספת של מגבלות הקיימת בהסדר תוספת היוקר נובעת מהסדר התקרה ומפטור תוספת היוקר ממס הכנסה. אם נועדה תוספת היוקר להצמיד את השכר לעליית המחירים, אין הצדקה לכל תקרה שהיא. אם נועד הסדר התקרה להגדיל את השוויוניות בהתחלקות השכר מותנה הגידול בשוויוניות בגידול בשכר היסוד. ברור, שאין מדיניות השוויוניות תלויה ביד המקרה.

הפטור ממס הכנסה פועל בכיוון של הגדלת אי השוויון בהתחלקות ההכנסה. התוצאה המשולבת שונה ברמות הכנסה שונות. מכל מקום, תוצאות קיום התקרה והפטור ממס הכנסה הן מעורפלות ולא ברור איזו מטרה הן משיגות. הועדה לבחינת הסדר תוספת היוקר שהוזכרה לעיל המליצה לבטל את התקרה ולהחיל את המס הממוצע על תוספת היוקר, ולהתגבר בכך על מגרעות אלה.

לוח ט' - 9

מגמות בתעסוקה לאחר המלחמה — הנוכחות בעבודה (אחוזים)

דצמבר	נובמבר	אוקטובר	
			מדיווחי מעבידים — בהשוואה לספטמבר 1973
			(מועסקים מקומיים, כולל עובדים מהשטחים)
78	70	60	תעשייה אורחית
62	50	40	בנייה
			מדיווחי סקר כוח אדם (מועסקים ישראליים)
88	87	76	סה"כ
90	95	84	חקלאות, ייעור ודיג
83	81	68	תעשייה
81	69	52	בנייה ועבודות ציבוריות
93	92	83	מסחר, שירותי אוכל והארח
74	75	57	תחבורה, אכסנה ותקשורת
92	94	86	שירותים פיננסיים, ציבוריים ואישיים

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי בנק ישראל. (מדיווחי המעבידים: לגבי התעשייה תוך התחשבות ברמת הנוכחות בספטמבר 1973, לגבי הבנייה תוך התעלמות מההיעדרות הנורמלית בתקופה שקדמה למלחמה. בסקרי כוח אדם: שיעור הנוכחים בעבודה מתוך העובדים המועסקים בדרך כלל, בתוספת 5 אחוזים שהוא שיעור ההיעדרות הנורמלי בתקופה שקדמה למלחמה).

5. ההתפתחות ברכיבי האחרון

המלחמה השפיעה בעיקר על רמת התעסוקה בפרעל (הנוכחות בעבודה)¹. גיוס העובדים, כשלעצמו, ההשפעה המשנית של גיוס אנשי מפתח על אפשרות העסקה מלאה של עובדים אחרים, צמצום בביקוש האזרחי למוצרים ולשירותים שונים וקשיים בהובלה — כל אלה גרמו לירידה בתשומת העבודה כמתואר בלוח ט'-9.

את ההבדלים ברמות התעסוקה בין הענפים השונים ניתן להסביר בגורמים שצוינו לעיל. השפעת הגיוס היתה חמורה יותר בענפים, שבהם גדול חלקם של הגברים הצעירים — בניין ותעשייה בהשוואה לסקטור השירותים, גם קשיי הובלה והצמצומים בביקוש האזרחי פוגעים יותר בענפים אלה.

כיוון שהתקופה הנסקרת עמדה בסימן מגמות התפתחות לא ברורות, לפחות חלק מהמעסיקים העדיף להמשיך ולהחזיק עובדים, ובעיקר מקצועיים, גם אם הביקוש השוטף לא הצדיק זאת. נראה, שהתקיימה במידה מסוימת תופעה של אבטלה סמויה, שאינה מוצאת ביטוי בנתונים המובאים בלוח ט'-9 על היקף התעסוקה.

ראוי לציין כקביעה כללית, שבשוק העבודה (נתוני לוח ט'-10) גרמה המלחמה להשפעות מתונות. חלה אמנם עלייה באבטלה במספר דורשי העבודה וירידה בהזמנות עובדים אך השינויים אינם דרסטיים, במיוחד אם נביא בחשבון שבכמה ענפים (תיירות, בנייה וכמה מענפי התעשייה) הירידה בביקוש ובפעילות הכלכלית גדולה יחסית לשיעור הגיוס — תופעה, שגם לנוכח עודף הביקוש לעובדים בתעשיות, המספקות למערכת הביטחון, עשויה להביא לאבטלה חיכוכית. כפי שניתן לראות בלוח ט'-10, חלה הרעה מסוימת בשוק העבודה בחודש נובמבר לעומת המצב ערב המלחמה. בחודש דצמבר השתפר המצב, בינאר חל שיפור נוסף ומספר המובטלים ודורשי העבודה שלא הופנו הינו על רמה דומה לרמה שלפני המלחמה.

לוח ט'-10

אבטלה והזמנות לעובדים בחודשים שאחרי המלחמה
(נתונים מנוכי עונתיות)

ממוצע חודשי רביע 3	אוקטובר	נובמבר	דצמבר	ינואר
ממוצע יומי של מובטלים	828	1,160	1,098	854
דורשי עבודה	16,926	20,079	18,231	16,564
דורשי עבודה שלא הופנו	2,657	4,276	3,509	2,642
הזמנות	31,822	25,905	28,354	29,044
הזמנות שלא סופקו	7,065	6,064	6,332	7,026
מדדים (ממוצע חודשי רביע 3 = 100)				
ממוצע יומי של מובטלים	100	85.0	138.4	131.0
דורשי עבודה	100	87.5	118.6	97.9
דורשי עבודה שלא הופנו	100	103.8	160.9	99.4
הזמנות	100	81.4	92.2	91.2
הזמנות שלא סופקו	100	85.8	94.8	89.6

ה מקור: נתוני שירות התעסוקה.

¹ להבדיל מרמת התעסוקה הפורמלית שלפיה נחשבים הנעדרים זמנית מעבודתם (גם עקב שירות מילואים) כמנועסקים.

מעבר לשינויים הכלליים באפשרויות התעסוקה נגרמו עקב המלחמה והגיוס עודפי ביקוש לעובדים מקצועיים (בעיקר מתכת) ומחסור בהצע מקומות עבודה, בעיקר בתחומי הפקידות והשירותים. כמו כן הוחרפה במקצת בעיית תעסוקתם של אקדמאים עולים, שנתעוררה עוד לפני המלחמה.

בתעסוקת העובדים מהשטחים חלה בתחילה ירידה חריפה, בעיקר כתוצאה מאי נכונותם לבוא לעבודה בישראל. בהדרגה פחתה אי נכונות זו, והיקף תעסוקתם בישראל נקבע יותר ויותר לפי אפשרויות התחבורה לישראל והביקוש להעסקתם בענפים השונים, ובמקביל — אפשרויות התעסוקה בשטחים עצמם (ברביע האחרון נמצאה גם בשנים הקודמות עלייה בתעסוקה בשטחים עצמם על חשבון התעסוקה בישראל). רמת התעסוקה של העובדים מהשטחים בישראל בסוף דצמבר 1973 וינואר 1974 התייצבה על כ-70 אחוזים מהרמה שקדמה למלחמה. החזרה היתה לחקלאות, תעשייה ובנייה, כשאינטנסיביות החזרה לעבודה פוחתת לפי סדר זה.